

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 10, 2016 [Назад](#) [Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 631.15:338.32.053.4:330.111.62

Р. В. Заяць,
аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНІСТЮ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

R. V. Zayats,
Ph.D. student, National scientific center "Institute of agrarian economy", Kyiv

INFORMATIONAL SUPPORT OF OWNERSHIP MANAGEMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті наголошено на важливості формування інформаційної системи щодо об'єктів власності з метою здійснення ефективного управління підприємством. Показано, що підприємство – це сукупність власного та залученого майна, користування яким є динамічним економіко-правовим процесом. Ефективне управління підприємством визначено як використання кожного об'єкта власності з точки зору максимізації його корисності. Наголошено на важливості ідентифікації та систематизації даних щодо наявних об'єктів власності та прав щодо них. Підкреслено необхідність акумуляції економічних даних щодо виробничих процесів та їх складових. Наголошено на важливості фінансово-економічного аналізу управлінських рішень. Відзначено актуальність аналітичних заходів щодо орендованих об'єктів власності.

The article stressed the importance of forming information system of ownership for the purpose of efficient management. It was shown that the company is a collection of personal and involved objects of ownership, the usage of which is a dynamic economic and legal process. Effective management of enterprise determined as usage of each object of ownership in terms of maximizing its usefulness. Was emphasized the importance of identifying and systematizing data on existing objects of ownership and corresponding to them property rights. Was underlined the necessity of the accumulation of economic data on production processes and their components. Was emphasized the importance of financial and economic analysis of management decisions. Was noted the relevance of analytical measures regarding leased objects of ownership.

Ключові слова: інформаційна система, управління власністю, майновий комплекс, об'єкти власності, права власності, виробничі процеси.

Key words: information system, management of ownership, property complex, objects of ownership, property rights, production processes.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Управління власністю пов'язане із систематизацією інформації про ресурси підприємства та можливості їх використання (примноження). У залежності від поставлених власником цілей, менеджер має оперувати наявними даними щодо об'єктів власності та ідеями про їх подальше використання, що є невід'ємним чинником стабільної роботи підприємства та його розвитку.

Використання різних видів майна та виробничих ресурсів характеризуються відповідними параметрами, які зводяться до економічних можливостей та правових обмежень. Без володіння менеджером інформацією щодо параметрів об'єктів, або груп об'єктів власності, їх ефективне поєднання у виробничих процесах неможливе. Тому основою управління майном підприємства є інформація щодо його наявності, стану і використання, яка акумулюється всіма структурними підрозділами і передається вищій ланці менеджменту для прийняття стратегічних рішень щодо структури власності.

Із розширенням підприємства, його розвитком та технічним переоснащенням, ускладнюються і виробничі процеси. Зростає потреба у постійному контролі як експлуатаційних характеристик об'єктів власності та їх продуктивності, так і якості управління ними. У цьому контексті підприємство має формувати актуальну базу даних щодо об'єктів власності, динаміки прав на них та показників результативності їх використання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У XX та на початку XXI століть найбільший внесок у вивчення впливу структури та відносин власності на розвиток підприємництва зробили А. Алчіан [2, 15], Л. де Алессі [16], А. Берлі [17], О. Вільямсон [5], Г. Демсец [2, 18], Т. Еггертсон [14], Р. Коуз [8], Л. Мізес [10, 19], Г. Мінз [17], Р. Познер [11], Ф. Хайек [13] та інші зарубіжні вчені.

Значення відносин власності у розвитку аграрних підприємств висвітлені також у роботах українських вчених В. Андрійчука [3], П. Гайдуцького [1], Ю. Лупенка [1, 9, 12], М. Маліка [1, 9, 12], В. Месель-Веселяка [1], О. Онищенко [4], П. Саблука [1, 4], О. Шпикуляка [9], В. Юрчишина [4] та інших науковців [7, 12].

Разом із тим, недостатньо вивченим залишається ряд питань стосовно взаємозв'язку між інформаційним забезпеченням управління власністю, підвищенням продуктивності представлених нею виробничих ресурсів і їх раціональним використанням на усіх етапах існування підприємства.

Метою статті є висвітлення важливості структурованої інформаційної бази управління аграрним підприємством стосовно належних йому та залучених на договірних умовах об'єктів власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення успішної підприємницької діяльності пов'язане з підвищенням рівня рентабельності, фінансової стійкості та капіталізації підприємства через забезпечення високої ринкової вартості його майна та майнових прав. Вочевидь виконання жодного з названих завдань неможливе без ефективного управління ними у рамках майнового комплексу [5].

Відомий перуанський економіст Е. де Сото стверджує: «Приріст реального багатства забезпечується завдяки зусиллям підприємців, які можуть ефективно комбінувати ресурси, реалізовувати переваги поділу праці та підвищувати на цій основі її продуктивність» [6].

Відтак, управління власністю можна визначити як процеси підготовки та прийняття рішень, націлених на оптимізацію її структури, режиму і форм використання з огляду на цілі діяльності підприємства (рис. 1.):

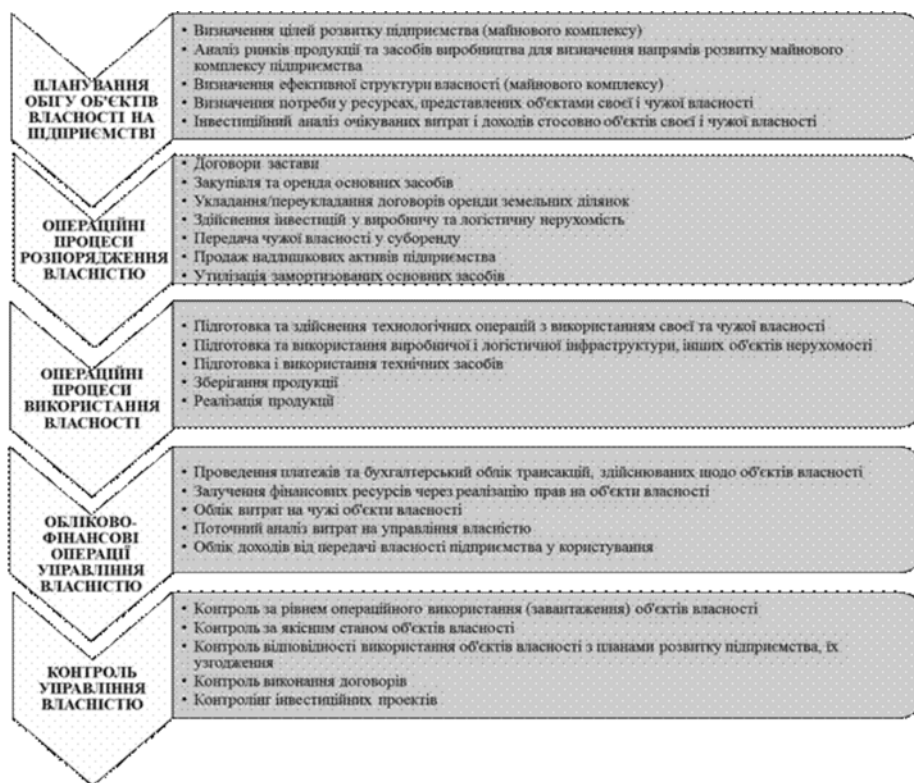

Рис. 1. Складові процесу управління власністю в аграрному підприємстві.

Системним цей процес роблять: взаємозв'язки між підрозділами підприємства і відповідальними особами в процесі реалізації очікуваних вигод від використання власності; визначення повноважень і обов'язків щодо підготовки і прийняття управлінських рішень стосовно розвитку майнового комплексу, залученню/вилученню ресурсів через укладання договорів купівлі-продажу, оренди, підряду тощо (рис. 2):

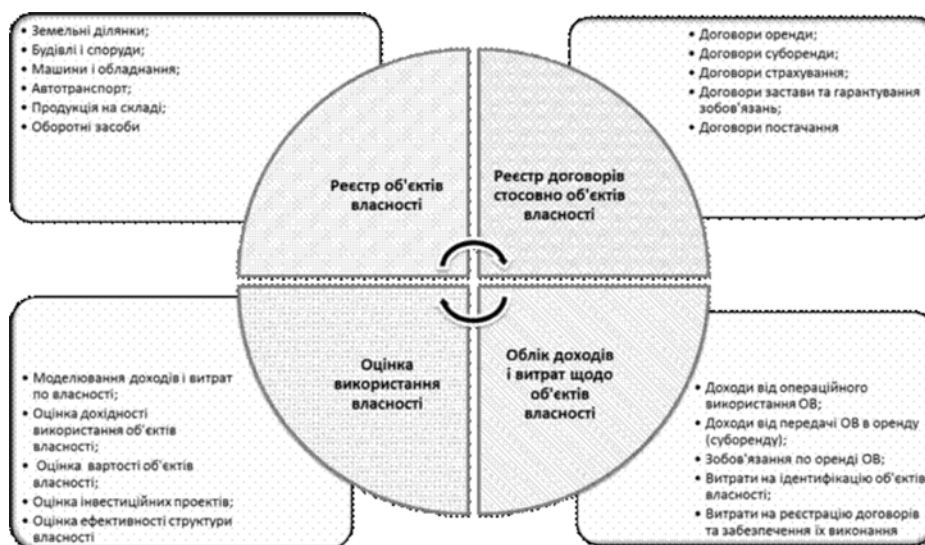

Рис. 2. Головні складові системи управління власністю

Здійснення підприємницької діяльності передбачає використання як власних, так залучених на платній основі об'єктів і зусиль, право розпорядження якими підприємству не передається. Тому, в залежності від того, перебуває ресурс у повному чи частковому, безстроковому чи тимчасовому віданні суб'єкта

господарювання, належні підприємству права щодо нього є набором відповідних повноважень і зобов'язань, а склад використовуваних ресурсів – динамічною сукупністю ідентифікованих об'єктів власності [11].

З іншого боку, доцільність повних чи часткових (похідних) прав, безстрокового чи тимчасового користування об'єктами, визначається рівнем їх корисності для здійснення підприємством своєї діяльності, а також витратами на їх набуття і передачу (трансакційними). Тому ефективне управління власністю підприємства – це використання кожного її об'єкта (ресурсу) із точки зору максимізації корисності від володіння, користування та розпорядження об'єктами власності [7].

Відтак, крім ідентифікації (візуалізації) об'єктів власності, система управління ними на рівні підприємства має включати збір, обробку та аналіз інформації щодо формування технологічно-майнового комплексу підприємства та ефективності (прямої чи опосередкованої) використання його і його складових в процесі усіх видів діяльності (операційної, інвестиційної та фінансової) [12].

Тобто, головною ціллю формування інформаційної підсистеми управління власністю на підприємстві має бути фінансово-інвестиційний аналіз її використання на базі оцінки витрат і доходів (прямих і альтернативних), що стосуються ідентифікованих та представлених в базі даних об'єктів своєї і залученої власності [5, 7, 9, 18].

У розрізі підприємства, рішення щодо (намірів) реалізації даних прав можуть прийматися структурними підрозділами, або відповідальними менеджерами, у той час як документальне оформлення відповідних рішень зазвичай здійснюється адміністративним корпусом (щонайменше для цілей бухгалтерського обліку).

Це зумовлює необхідність формування бази даних щодо об'єктів власності, використовуваних підприємством, яка дала б змогу оперативно з'ясувати їх фізичні і технічні параметри: площі та конфігурацію, місце розташування земельних ділянок, місткість зерноскладів, потужність техніки, зерноочисних комплексів, витрати ПММ тощо.

Така база даних має систематизувати об'єкти власності по групах і містити: перелік орендованих земельних ділянок у межах впливу певних місцевих громад; перелік об'єктів виробничої, логістичної та іншої нерухомості, перелік відповідних договорів оренди, згрупованих по залишкових строках їх дії; згрупований по функціональному призначенню склад машинно-тракторного парку тощо.

Слід зауважити, що інформація стосовно окремих елементів підприємства зазвичай потрібна підрозділам, безпосередньо відповідальним за незначні за обсягами роботи та/або нетривалі виробничі і допоміжні процеси, а інформація щодо груп і типів об'єктів постійно потрібна топ-менеджменту підприємства для аналізу, планування та ресурсного забезпечення наступних операційних циклів.

На наш погляд, відповідальним адміністратором її накопичення, формування і підтримання відповідної бази даних підприємства, має бути фінансово-обліковий підрозділ, а суб'єктами інформаційного наповнення та використання з метою підвищення ефективності управління власністю – як власники-організатори і керівники підприємств, так і менеджмент операційних виробничих та обслуговуючих підрозділів (рис. 3):

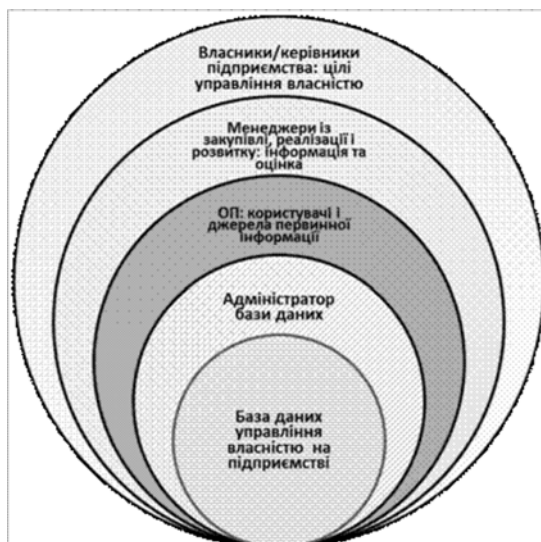

Рис. 3. Суб'єкти формування та використання бази даних управління власністю в аграрному підприємстві

Враховуючи викладене, база даних системи управління власністю аграрного підприємства має ідентифікувати наступні складові:

Елементи майнового комплексу – це реєстр об'єктів власності, наповнений ключовими параметрами кожного виду майна. База має охоплювати майно, використовуване усіма структурними підрозділами підприємства та складатись із різних блоків.

Зазначена складова інформаційної бази дає змогу планувати використання основних засобів у наступних операційних циклах, відповідні витрати на поліпшення земель через заходи меліорації, ремонт, модернізацію і закупівлю/оренду приміщень, машин, обладнання, здійснення інвестиційних проектів інноваційного спрямування тощо.

Реєстр правовстановлюючих документів містить документальне підтвердження прав на ті чи інші об'єкти власності. Він включає перелік, головні реквізити та електронні копії свідоцтв на право власності підприємства, договорів купівлі-продажу, оренди/лізингу тих чи інших об'єктів власності із зазначенням їх ключових умов, як-то цін, орендної плати, строків дії, номерів державної реєстрації, режиму та обмежень використання (наприклад, сервітутів) тощо.

Він є інструментом визначення часових рамок прийняття необхідних управлінських щодо укладання і переукладання договорів оренди/лізингу, постачання продукції і оборотних засобів, зміни постачальників, режиму власності/користування засобами виробництва. Зручним візуальним його представленням можуть бути графіки, побудовані, наприклад, у програмі MS "Project Manager".

Оціночні дані є складовою інформаційної бази управління власністю на підприємстві, що включає результати незалежних оцінок, внутрішніх та зовнішніх аудитів, інвестиційного аналізу, аналізу ринків та поточних показників підприємства щодо ефективності використання ним об'єктів своєї і залученої власності.

Залежно від цілей, визначених власниками та/чи топ-менеджментом підприємства такі оцінки можуть бути як регулярними (спрямованими на постійний моніторинг відповідності застосовуваних стратегій управління ринкової кон'юнктури та динаміці інституційних умов ведення бізнесу), так і спорадичними (націленими на вирішення питань про доцільність і форми здійснення окремих інвестиційних проектів, розширення підприємства, диверсифікацію діяльності тощо).

Наразі це найменш розвинута, але й найбільш перспективна для розвитку складова інформаційної бази щодо структури і об'єктного складу власності в аграрних підприємствах. Її дієвість та ефективність у частині підготовки і реалізації підприємницьких рішень є головним мотивуючим фактором систематизації управління власністю.

Схематичне покрокове відображення виробничих та допоміжних процесів використання об'єктів власності у складі оціночних даних дозволяє топ-менеджменту, структурним підрозділам, а також фінансово-обліковому підрозділу ефективно використовувати переваги оперативного контролю та ефективного впливу на відповідну ділянку роботи.

Наразі у багатьох випадках, для того щоб актуалізувати та проаналізувати інформацію по зазначених напрямках, відповідальний менеджер має призупинити виконання поточних обов'язків, оскільки відповідні дані не зберігаються в єдиній базі. Інколи необхідні для аналізу дані, в залежності від періоду вибірки, частково знаходяться в архіві.

Також варто відзначити, що деякі виробничі та допоміжні процеси взагалі не відображаються в засобах фіксації інформації. Це призводить до ситуацій, коли через вимушену відсутність менеджера на робочому місці, або через його надмірну завантаженість, такі процеси по суті не виконуються, бо їх неможливо перепідпорядкувати іншому працівнику. Тому ще однією важливою перевагою бази даних про об'єкти власності, формалізації і візуалізації процесів їх використання, є можливість делегування повноважень щодо їх виконання. Існують і складніші випадки, на кшталт поліпшень орендованої власності. Наприклад, технології рослинництва вимагають від аграрних підприємств регулярно здійснювати внесення дефекату у ґрунти. Даний процес включає кілька суто технологічних ланок, таких як: закупівля меліоранта, навантаження, перевезення, розкидання, культивация. Паралельно із технічними і обліковими операціями, проводяться й розрахунки, які стосуються не тільки списання грошових коштів, палива, нарахування заробітної плати, а й можливої компенсації за здійснені таким чином поліпшення орендованих земельних ділянок у випадку непередбачуваного розірвання договорів оренди.

Згідно із нашими дослідженнями, найбільш складною у формуванні довірливих відносин між підприємцями і власниками орендованих об'єктів виникають саме щодо землі. Значна частина власників паїв не бачить зв'язку між ефективним землекористуванням та здійснюваними фермером короткостроковими та довгостроковими заходами щодо поліпшення ґрунтів. Таким чином, характер орендних відносин щодо земельної власності, які склались на сьогоднішній день, спонукає сільгоспвиробника не тільки фіксувати витрати на поліпшення залучених у виробництво земельних ділянок, а й бути готовим у будь-який момент довести інформацію про ці інвестиції землевласнику (групі землевласників).

Викладене свідчить, що існування зазначеної бази спрощує організацію використання об'єктів власності підприємством та контролю за ним. Це дає змогу аналізувати найбільш значущі із рішень менеджменту ще й на предмет економічної доцільності та своєчасності, з метою підвищення загальної ефективності господарювання.

Разом із тим, залежно від рівня капіталізації підприємства, така база даних матиме різний рівень наповнення, структуризації і використання. Наприклад, мале фермерське господарство із спрощеною системою звітності, мінімальною чисельністю управлінського та обслуговуючого персоналу, може обмежити таку базу даних максимально спрощеними таблицями реєстрів. До того ж, вони можуть бути представлені єдиними файлами в яких одночасно відображаються як об'єкти власності, так і договірні зобов'язання щодо них.

Із розширенням підприємства, інформаційна база наповнюватиметься оціночними даними і схемами операційних процесів. Для підприємств що розвиваються, її створення і актуалізація є нагальною необхідністю з огляду на ускладнення управлінських процесів через розширення переліку використовуваних об'єктів власності, зростання кількості та періодичності відповідних грошових потоків щодо них. Це вимагає уваги не тільки до створення відповідної бази даних та розвитку на її основі конкурентних переваг, а й вжиття заходів щодо її захисту від несанкціонованого проникнення недобросовісних конкурентів. Відтак, зростають витрати формування, адміністрування і використання баз даних, ефективність яких може бути забезпечена адекватним масштабом господарювання.

Висновки. Залучення у виробництво власного та орендованого майна пов'язано із витратами. Це є постійним стимулом підприємця до найбільш ефективного його використання у складі єдиного майнового комплексу, максимізації вигоди за рахунок синергетичного ефекту від поєднання взаємодоповнюючих ресурсів. Він залежить від повноти володіння користувачем інформацією щодо можливостей реалізації економічного потенціалу наявних об'єктів власності та правових обмежень щодо них.

Так само важливим моментом є наявність повної інформації про інтенсивність використання об'єктів власності, та можливість представити її як на розгляд власника, так і менеджменту підприємства-користувача.

Список літератури.

1. Аграрна реформа в Україні / [П.І. Гайдучкий, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.Й. Малік, М.Я. Дем'яненко]; за ред. П.І. Гайдучкого. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Алчян А., Демсец Г. Парадигма прав собственности. – Библиотека InLiberty.ru. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inliberty.ru>
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Власність у сільському господарстві / [В.В. Юрчишин, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук та ін.]; за ред. В.В. Юрчишина, П.Т. Саблука. – К.: Урожай, 1993. – 352 с.
5. Вільямсон, Олівер Е. Економічні інституції капіталізму: Фірма, маркетинг, укладання контрактів / Вільямсон, Олівер Е. – К.: Вид-во «АртЕк», 2001. – 472 с.
6. Де Сото, Эрнандо. Капитализм для масс. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inliberty.ru>
7. Заяць В.М. Відносини власності у розвитку сільськогосподарського підприємництва // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 100-108.
8. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2007. – 224 с.
9. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін. Інститут власності та підприємництва у розвитку економіки / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
10. Мизес Людвиг фон. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории / Людвиг фон Мизес. – Челябинск: Социум, 2005. – 878 с.
11. Познер Р. Экономический анализ права: В 2-х т. – СПб.; Экономическая школа, 2004.
12. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
13. Хайек, Фридрих Август фон. Индивидуализм и экономический порядок. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/6143>.
14. Эггертссон, Трауинн. Экономическое поведение и институты / Трауинн Эггертссон. – М.: Дело, 2001. – 408 с.
15. Alchian, Armen. Economic forces at work / Indianapolis: Liberty Press, 1977. – 524 p.
16. Alessi, Louis de. Property Rights, Transaction Costs, and X-Efficiency: An Essay in Economic Theory / The American Economic Review, Vol. 73, No. 1. (Mar., 1983), pp. 64-81.
17. Berle A., Means G. The Modern Corporation and Private Property. Macmillan: N.Y., 1932.
18. Demsetz, Harold. The Structure of Ownership and the Theory of the Firm / Journal of Law and Economics, Vol. 26, No.2, (Jun., 1983), pp. 385-387.
19. Mises, Ludwig von. Liberty and Property / by the Ludwig von Mises Institute, 2009. – [Internet resource]. – Access mode: <http://mises.org>.

References.

1. Hajduts'kyj, P.I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O., Mesel'-Veseliak, V.Ya., Fedorov, M.M., Malik, M.J. and Dem'ianenko, M.Ya. (2005), *Ahrarna reforma v Ukraini*

[Agrarian reform in Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

2. Alchian, A. and Demsetz, H. (1973), "The Property Right Paradigm", Biblioteka InLiberty.ru, [Online], available at: <http://www.inliberty.ru> (Accessed 18 Oct 2016).
3. Andriychuk, V. H. (2002), *Ekonomika ahrarykh pidpriemstv* [The economy of agricultural enterprises], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Yurchyshyn, V.V., Onyschenko, O.M. and Sabluk, P.T. (1993), *Vlasnist' u sil's'komu hospodarstvi* [Ownership in Agriculture], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.
5. Vil'iamson, O.E. (2001), *Ekonomichni instytutsii kapitalizmu: Firmy, marketynh, ukladannia kontraktiv* [The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting], ArtEk, Kyiv, Ukraine.
6. De Soto, J. (2004), "Bringing Capitalism to the Masses", Biblioteka InLiberty.ru, [Online], available at: <http://www.inliberty.ru> (Accessed 18 Oct 2016).
7. Zaiats', V.M. (2014), "Ownership relations in the development of agricultural entrepreneurship", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 100-108.
8. Kouz, R. (2007), *Firma, rynek i pravo* [The Firms, the Market and the Law], Novoe izdatel'stvo, Moscow, Russia.
9. Malik, M.J., Shpykuliak, O.H. and Lupenko, Yu.O. (2007), *Instytut vlasnosti ta pidpriemnytstva u rozvytku ekonomiky* [Institutes of ownership and entrepreneurship in economic development], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
10. Mizes, L. (2005), *Chelovecheskaja dejatel'nost': traktat po jekonomicheskoi teorii* [Human Action: a treatise on economics], Socium, Chelyabinsk, Russia.
11. Pozner, R. (2004), *Jekonomicheskij analiz prava* [Economic Analysis of Law], Jekonomicheskaja shkola, Saint Petersburg, Russia.
12. Lupenko, Yu.O., Malik, M.J. and Zaiats', V.M. (2013), *Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v sil's'komu hospodarstvi na period do 2020 roku* [The strategic directions of development of entrepreneurship and cooperation in agriculture for the period 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
13. Hajek, F.A. (2000), "Individualism and Economic Order", *Gumanitarnye tehnologii*, [Online], available at: <http://gtmarket.ru> (Accessed 18 Oct 2016).
14. Jeggertsson, T. (2001). *Jekonomicheskoe povedenie i instytuty* [Economic behavior and institutes], Delo, Moscow, Russia.
15. Alchian, A. (1977). *Economic forces at work*, Liberty Press, Indianapolis, USA.
16. Alessi, L. (1983), "Property Rights, Transaction Costs, and X-Efficiency: An Essay in Economic Theory", *The American Economic Review*, vol. 73, pp. 64-81.
17. Berle, A. and Means G. (1932), *The Modern Corporation and Private Property*, Macmillan, N.Y., USA.
18. Demsetz, H. (1983), "The Structure of Ownership and the Theory of the Firm", *Journal of Law and Economics*, vol. 26, pp. 385-387.
19. Mises, L. (2009), "Liberty and Property", Ludwig von Mises Institute [Online], available at: <http://mises.org>. (Accessed 18 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 18.10.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"